

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

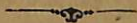
Մ. Տ. ՀՄՏ

Արևիկա

Հ Ն Չ Ա Կ

(Զատիկական ներք Տ—ցի Գաղթականներին)

«Երբ որ Հայը գոռմարեի—
Նրան չի հաւատարեի,
Հայերէն չըզիտցողը
Կիտաւ Հայ կըհամարեի:
(Աշըղ-Ջիւանի)

Ս. - ՊԵՏԵՐՐՈՒԻԳ,
ԻՇԿԻՆԵԱՆ ՏՊԱՐԱՆ,
1905

891.99
Վ-83

JAN 2009
NOV 2010

Ամբաստանապետական Գրասենյակ
Ստեփանակերտի քաղաքում և յուր
այլ ցուցահանուց խոսքի.

91.99

4-83

W. M. Cery
(Ինտրոդուկցիոնալ)

ՀՆԶԱԿ

(Չատիական նուր S-ցի Գաղթականներին)

ՎԵՐԱԾԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՆ
անդրաբնի ներ
ՏԻԳՐԱՆ ՆԱԶԱՐԻՍՆԻՍ
18 ՆՈՅԵՄ. 1918 Ք. ՓԻՏԻՍ.

«Երբ որ հայը գուժարի—
Նրան չի հաւասարի,
Հայերէն չը գիտցողը
Կիստա հայ կը համարուի:
(Աշըղ-Ջիւանի)

10-16-83
010-5

Ս. - ՊԵՏԵՐԱՌԻՐԳ
«ՊՈՒՇԿԻՆԵԱՆ ՏՊԱՐԱՆ»
1905

Հ.Ս.ԽԶ
ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ԳՐԱԴԱՐԱՆ
ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏ
1910

2747

21.02.2013

Дозволено ценз. С.-Петербургъ 2 Юля 1905 г.

„Пушкинская Скоропечатня“ Лештуковъ, д. 4.

ՀՆԶԱԿ

ԶԱՏԿԱԿԱՆ ՆԻԷՐ Տ—ՑԻ ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐԻՆ

Ա.

Տ—ցի եղբայր!

Ով ինչ կուզէ՝ ասէ թող, բայց ես հաւատացած եմ, որ ազնիւ մարդը երբէք չի ուրանայ իւր մայրական լեզուն:

Եւ գիտե՞ս ինչու.

Որովհետեւ իւր մայրենի լեզուն կորցրած մարդը նման է այն հնչակին*), որը զրկւել է իւր լեզուակէն:

Առանց այդ լեզուակին նա, հնչակը, միայն արտաքին ձևով կրթիչեցնէ քեզ այդ առարկան, իսկ ծառայել իրա կոչմանը՝ չէ կարող երբէք:

*) Հնչակին դուք Տ—ցիքդ ճշիւլուրի կասէք, իսկ ուսաները զվօնօկ (ЗВОНОКЪ) կասեն, թուրքերն էլ զանձ կամ վե՛նձ կասեն:

Առանց զնդզնդոցի հնչակն ի՞նչ անեմ,
առանց հայ լեզւի հայիւն ինչ անեմ:

Հիմա դու ասա՛, սիրելի աղբէր, ինչի՞
նման են այն մարդիկ, որոնք որեւէ հայ-
կական ընկերութեան մէջ, որեւէ հայկա-
կան հանդէսում, ուր կրտիրապեաէ հայ
հնչակը—հայ լեզուն, բերանները բացած՝
ապուշ-ապուշ կրգիտեն չորս պին՝ առանց
մի բան հասկանալու... մինչև որ մու-
րացկանի նման գլուխ ծռեն մի իսկա-
կան հայի առաջ, որպէսզի վերջինս օտար
բռներով բացատրէ իրեն՝ խօսւածները,
կարգացւածները և կամ երգւածները, որ
այնուհետև ինքն էլ կրաւորականապէս
մասնակից լինի հանդիսին...

Արդեօք այդպիսի դրութիւնը նման
չի՞ լինիլ այն բանին, որ անօթութենէն
տանջող մարդկանց փիլիբերան կանգնեցը-
նես, ծառայի պէս, այն սեղանին դէմ, որի
շուրջը շարեւ են բաղդաւոր մարդիկ ու
անձուշ-անձուշ կվայելեն պատուական խոր-
տիկները: Դու երեւակայիր մեր օտի կան-

դնածների դրութիւնը.— պիտի սպասե՞ն,
մինչև որ սեղանը շրջապատողները մի լաւ
շտանան, վայելեն Աստուծոյ բարիքները,
բերաններն էլ սրբեն և ապա «համեցէք»
անեն նրանց, որ մի փոքր մօտենան համն
ու ժամը կորցրած ամաններին...

Բայց ինչե՞ր կուտեմ—այդ դեռ ոչի՞նչ:
Դու երեւակայիր մայրենի լեզուն ու-
րացածների վիճակն այն պարագային, երբ
հերթը՝ նրանց հասած լինելով ստիպ-
ւած են իրենք էլ, ուրիշների նման, մի
բան ասելու, իրենց հունարը ցոյց տալու,
իրենց հայ լինելն ապացուցանելու, իրենց
գաղափարները, ուրախութիւնը և կամ
արտմութիւնը դիմացիներին հաղոր-
դելու...

Դու, անշուշտ, կրչիշես այդպիսի եր-
թայիբ-չ՛ղալիբ ըոպէներ, այ՛՛, կրչիշես,
բանի որ իմ խօսքս քեզ հետ է և դու
Տ—ցի ես.— որքան խղճալի են այդ մար-
դիկ, որքան ամօթահար... կուզեն, որ
գետինը պատուէ և իրենց ողջ-ողջ

կուլ տայ, քան թէ այդպիսի խայտա-
ռակութիւն գայ իրենց դարտակ գլխին...

Կրչիշէս, ինչպէ՛ս կաշխատին մի կերպ
Թաղնիլ ձարդոց երեսէն, որպէսզի ի-
րենց բարոյական բոպիկութիւնը երե-
ւան չելնէ: Ուղիղ չէ, որ նրանք այդպի-
սի բոպէներին հաղար ու բիւր երանի
կուտան այն աղբատներին, որոնք թէև
գրպաններուծր մի սև կոպէկ անգամ չու-
նին, բայց զիտենալով իրենց մայրենի լե-
զուն, ամօթով չեն մնայ երբէք՝ երբ հեր-
թր իրենց հասնի...

Բ.

— Ես մեղաւոր չեմ—կասէ մէկը՝ մի-
ամիս կերպով արդարանալու յուսով.—
Հայրս է մեղաւոր!

«Ինչո՞ւ»:

— Որովհետև երբ ես փոքր էի՝ հայի զրպ-
րոց նա չուղարկեց:

— Ես մեղաւոր չեմ—կասէ երկրոր-
դը.— Մայրս է մեղաւոր!

«Ինչո՞ւ»:

— Ինձ չի օրօրեց հայի «նանի»-ով,
չերգեց հայ լեզուով:

— Ես մեղաւոր չեմ—կասէ երրորդը.—
Գարն է մեղաւոր!

«Ինչո՞ւ»:

— Նա ինձ կաշկանդեց պիւրկ շրղթա-
ներում, պրկե՛ց իմ լեզուն:

— Ես մեղաւոր չեմ—կասէ մի ուրի-
շը.— Թուրքն է մեղաւոր!

«Ինչո՞ւ»:

— Նա ինձ սպառնաց, «հանէ հրնչա-
կէզ, ասաց, միջուկը և իմս հնչեցնուր:

— Մենք մեղաւոր չենք—կասէն շա-
տերը.— Մօղան է այդպէս!

«Ս,հ!»

Գ.

— Ի՞նչ է պատահել, ախար, տընա-
շէն, —կասէ, գիտեմ, իմ ազիզ ընթերցո-
ղը, — Ի՞նչ սատանայ է մտել փորդ, ո՞վ է

գլխիդ արացի տւել, կամ տունդ-տեղդ կրակել, մոխիր դարձրել, որ այգպէս փրրփրրած բերանով թուք-մուր կըթափես մեզ անձանօթ թշուառներին վրայ ու տակաւին չես էլ պարզեր հանքն հանելու կիդ...

— Է՛, ի՛մ անդին աղբէր, դու երբևէ դժբաղտութիւն ունեցե՞լ ես շրջապատելու այնպիսի արիւնակիցներով, որոնք ոչ թէ չեն գիտէր ու այդ պատճառով էլ չեն զորժածեր իրենց աննման մայրենի լեզուն, այլ էշը ցեխէն հանելու՝ քարնօցը տանելու չափ գիտեն հայ լեզուն, բայց անհոգի-անաստուածի պէս էլեր՝ հայերէնը մօղայէ ձղել են ու կըխօսին— գիտե՛ս ո՞ւմ— հոտած տաճկի լեզուն:

Չե՛ս հաւատար ի՛մ վերջին բառերին:

Ասենք, իրաւունք էլ ունիս չ՛հաւատալու, քանի որ գիտես թէ՛

Տաճիկն այն ազգն է, որ գիշեր-ցօրեկ մեզ կը հայհոյէ՛ մեր սուրբ հաւատին, քրիստոնէի խաչին, մեր ժամ ու պատին, մեր

հօր, մեր քրոջ, մեր մօր, մեր կնոջ, մեր տան օճաղին, փխերկի ծխին, նոյնիսկ պպերիս գերեզմաններին...

Տաճիկն այն ազգն է, որ իւր կեանքովը գործածած ջրէն աւելի արիւն է հանել մեր սրտէն:

Տաճիկն այն ազգն է, որ իրա համար հալալ է սեպած հայի մալ-միւլքը, փողն ու ցամաք հաց:

Տաճիկն այն ազգն է, որ դարերէ հետէ զրկած է մեզի մեր պապենական իրաւունքներէն:

Տաճիկն այն ազգն է, որ՝ իրեն յատուկ վայրագութիւնով՝ անբաղդ հայ ցեղին այնքան տանջելով, — ստիպեց մեզի թողնել տուն ու տեղ, անդ ու անդաստան հայրենի օճաղ, ջրեր պատական, գերեզմանները նախնեաց, պապական, — մեր սրբօրին մօտիկ վայրեր նւիրական ու դառնալ թշուառ, խեղճ, թափառակամ... մինչև որ մէջը այս պանդխտութեան վերջ զրւի մի օր մեր հեղգ գոյութեան...

Այս, ի՛նչ էլ ցանկալի էր չհաւատալ:
Ես էլ կողգէի հաճողւած լինել, որ հայր
ամեն լեղու կարող էր երբ և իցէ գոր-
ծածել հայկականի փոխարէն—բայց եր-
բէք տանկի լեզուն:

Սակայն չէ կարելի խօ աչքաթող ա-
նել այն զուտ և դառնագոյն իրողութիւ-
նը, որ XX դարում մի քանի տասնեակ
հազար հայ անունը կրող մարդիկ դեռ
չեն հասկացել վերջիշեալ պարազաները
և... տանկերէն կրխօսին!

Դ.

Ինչո՞ւ կրբարկանաս, Տ—ցի եղբայր,
սո՞ւտ է ասածս: Նայի՛ր կեանքի հայելիին
մէջ ու տե՛ս դէմքդ,—վրայ հայի շնոհք
կա՛յ, կարո՞ղ ես մի բանով ցոյց տալ քօ
հայութիւնը:

Դժբաղդաբար, ո՞չ, ո՞չ, ո՞չ:

Եթէ հազուատող ասես, նախ որ հայ-
կական ոչինչ չ'կայ վրադ և երկրորդ որ

հագուստով ոչինչ չի լինիր, քանի որ մի-
ւեռոյն լաթը իմ արիւնը խժող տանիկն
էլ կըհագնի կամ կարող է հագնել, շու-
հուդ Սբրահամն էլ, քիթը ծոճուկած
Իվանն էլ:

Եթէ կնր ու խումդ ասես, դարձեալ
իզուր է, քանի որ կերածդ «լանթակն
ու խաւիժ, եահնին ու լօբիան, լազու-
թրն ու խափօին...» — լազերն էլ կուտեն,
չրկից յօյներն էլ:

Իսկ եթէ յանկարծ նիստ ու կացդ
ասես, տղամարդու պէս ահա կասեմ քեզ,
որ դու հայ ախպար չես ներկայացներ,
քանի ներկայիս «ատէթուճն» ես դեռ:

Ասա՛, քեզ զուրբան, Տ—ցի եղբայր,
ուճի՞ս հայ հոգի, ուճի՞ս հայի սիրտ, ու-
նի՞ս դու հային իւր ինկած տեղէն բար-
ձրացնելու շնորհք ու փափազ, ուճի՞ս
դու կեանքի որոշ նպատակ...

Դէ՛հ, ասա՛, իսկո՞յն, փայփայե՞լ ես դու
այն սուրբ Սւանդը, որ մեր պապերը

դժոխքումն*) անդամ անաղարտ պահած
ու որդւոց որդի միշտ սրբագործած՝ կր-
տակել են քեզ,—ի՞նչ ես պապանձւել, ո՞ւր
է քո լեզուն...

Ինչպէս կրնասանձիս հիմա քո դրա-
ցի յոյներին, որոնցմէ եթէ երկու հոգի
զանւին հարիւր ալլազդէ կաղմւած խըն-
ճոյքում, իրենց հնչակը կըհնչեն էլի, թէ-
կուզ ողջ աշխարհ քար ու քանդ լինի:

Դուք կզգաք, այո՛, որ հելլէնների այդ-
պիսի վարձուներն է խիստ գովելի, սա-
կայն կրկին ձեր էջը կըբռնէ, կրկին «օ-
գունում» կըբացահանէք: Իսկ եթէ մի
տեղ 100 Տ—ցիք 2 ալլազդու կողբերէն
անցնիք, անսամ ես երբէք, որ թողած
չըլինիք ձերն՝ ու այն երկսի լեզուով չի-
խօսիք:

Թէկուզ Աստուածը երկնքէն կանչէ,
դարձեալ մազաչափ ձեր ումուրին չէ:

Եթէ Ծուռոյ փաշան բարեհասներ մի

*) Մեր պապերը միթէ դժոխային կացութեան մէջ
չէին:

փոքր ներողամիտ լինել, ես կըվերցնէի
նրա մի քողարիկ բանաստեղծութեան եր-
կու տունը և կըփատթէի ձեր վզին.

Ահա այդ, մի փոքր փոփոխած իմաս-
տով.

«Կիրտինիդ հայճանըն զանընա,
Լէքէ կէթիրտինիդ շանընա,
Չէփինիպին փիս ճանընա...»

Նէ՞ ութանմազ մաղրուլ սընըզ:

«Ատէպսիդլիքտէ թէքլար սընըզ,
Թիւլքճայի էթէքլարսընըզ»

Օ տիւտէն իմամտ պէքլարսընըզ...

Նէ՞ ութանմազ մաղրուլ սընըզ:

Թող աւելորդ չ'համարւի զրանց բա-
ռացի թարգմանութիւնը, որ կըզնեմ
այստեղ.

«Մտաք հայ լեզւի արիւնը—

Արատաւորեցիք անունը.

Ամենիդ էլ հոգիին նենդ...»

Ի՞նչ անպատկառ մարդիկներ էք:

«Եղական անզգաներ էք՝

Տաճիկ լեզուն կըբնդորկէք.

Դրանէ ի՞նչ շահ կանկալէք...
 Ի՞նչ անպատկառ մարդիկներ էք:
 Ձեզ համար չեն աււած այդ տողերը,
 բայց սամուր մուշտակի պէս կընստին
 կռնակներիդ:
 Բարի վայելու՛մն!

Ե.

Դու չես սիրեր հային լեզուն, Տ—ցի
 եղբայր:

Դու չես սիրեր հային լեզուն—այդ բա-
 նը ես հաստատ զիտեմ: Թէ՛ գուքիչ խիղճ
 ունենալիր, տանկերէնու՛մ չէր խրւէիր, այլ
 միջոցներ ձեռք կառնէիր, որպէսզի բոնը
 սովորէիր, կամ զիտցածդ գործածէիր,
 ամենուրեք դու սիրալիր քո հնչակը պիտ
 հնչէիր, քո հնչակով բացէ ի բաց պիտ
 օրհնէիր քո Տէր Աստուած...

Դեռ բացի այդ մտածե՛լ ես՝ այս որ-
 տեղեր կըթափառես, Հեռու իսպառ այն
 ամենէն, որոնք մանուկ քո հասակէն կապ-

ւած էին հոգիիդ հետ անքակտելի կար-
 ծես յաւէտ...

Ո՛ւր է, եղբայր, քո պատուական, այ-
 րիացած թշւառ Վաթան, ո՞ւր են ար-
 տերդ, տուն-տեղ, պարտէզ, որոնց սէրը
 չելներ սրտէս, մինչդեռ ինքդ մոռցած
 համայն՝ կեանք կըվարես անասնական...
 Հապա այսպիսի սե պայմաններու՛մ,
 թէ չիպահպանես զոնէ քո լեզուն, աստ՛,
 էլ ինչո՞վ կերաշխաւորես, թէ դու հայ
 ազգի համար մեռած չես...

Միտք արա՛ մի քիչ իմ անու՛լ աղբէր,
 զլիսէդ անցածներն աղէկ միտքդ բե՛ր, տե՛ս
 որ Սե ծովի տանկական ափանց ոչ մի
 կէտն այնքան հայ չէ արտաքսած, զըլխա-
 ւորապէս դէպ Ռուս Բեռլի*) յաղթա-
 պանձ, հպարտ Արժւի թւին տակ, որ-
 քան հայրենիքն է քո բրիշակ:

Սլւած Բաթումէն մինչև Օդեսա—մի-

*) Տանկաց-չպատանու՛մ փոխարեարար Բեռլի-Մո-
 րեղապր կանաւնն Ռուս Պետութիւնը: Բեռլին շուտով
 կուրաց, կտանն, մեզ կրփրկէ պատուհասէն:

այն Սև ծովի ափին է դեռ սա,— մինչև
 Ռոստով-Դոն, մինչև Դաղստան, Օլգայի
 ափերն, խորքն Սնդրկասպեան, նաև թի
 աշխարհքը, Ռուսա-ճայաստան... ուր էլ և
 գնաս՝ Տ—ցի կրդոնաս, որոնք անհովիւ
 ոչխարի նման ցրւած ամեն կողմ՝ ահա
 ձայրական իրենց փարախէն պիտի հեռա-
 նան, ապա անկշտուժ ժանտ կռոնոսի
 անկշտուժ փորին պատառ պիտ դառնան:
 Գոնէ մեռնելի՛ս քո խեղճ շրթունքը
 չայ խօսք թոթովէր,
 Յայնժամ իմ լեզուն քո այդ վարժունքը
 Ընդմիշտ պիտ դովէր!

2.

Երբեմն էլ, կրչիշէ՛ս, Տ—ցի եղբայր, որ
 արդարանալու անյաշող փորձով կասէիր
 ինձ դու.
 — Մենք Տ—ցիքս թիւրքնա լափ կօ-
 նինք ամմա, սրչոնիրս հէջի է... Սշէ՛,
 համշէօնցիք հայնա կրխորաթին հրննր՝

ուրինք տանիկ են... Է՛ց կիտի Շւոտ ախ-
 բար, դու իմ թիւրքնա խորագուշին ա-
 շիլ մի՛...

Բայց այդտեղ էլ կրսխալիս դու, Տ—ցի
 եղբայր. մի՛ ձոռանար, որ Քրիստոս ա-
 սաց, թէ մարդուս լեզուն է սրտին վը-
 կան (սրտի ղեղուժէն կրխօսի բերան),
 քանի որ դու հայերէնը գիտես, տանկի
 էլ ինչ ճանալար եղածն է յայտնի քեղ,
 ու դարձեալ հոտած տանկին անարդ լե-
 ղուն բերանէդ վար չես ձգեր, ես ի՛նչպէս
 հաւատամ, թէ քո սիրար հայ է:

Սիւար հէջի ըլլուշը պէտքը բօն է ամմա,
 էամօն սիյա ուննողը ասլա հէջ չի մնայ.
 Ես պապաիկիթ հէջ հիսապ կօնիմ էն
 մաշգուն օրա,
 Վեկ օր կօք հէլլուխ տութար ուր
 ազգին կէօրա:

Չէ, քո պատճառարանու թիւններն ան-
 զօր են համօղելու ինձ, որ իբր թէ դու
 հայ ես:

Իմ կարծիքով դու հայ չես, Թիւրքնա

Համշէօնցի «տանիկն» է հայ, որ կը հըն-
 չեցնէ հայի հնչակը: Նա „տաճկացել է՝
 տանկաց սուլթանների անտանելի հարբս-
 տահարութեանց շնորհիւ, բայց այսօր-վա-
 զը կարող է համշէօնցին ինծմէն ու քեզ-
 մէն էլ լաւ հայ դառնալ, քանի որ նա անա-
 զարտ պահպանել է իւր պապերի հըն-
 չակի այն անհրաժեշտ մասնիկը, որը կը-
 գնդգնդացնէ հնչակը և կը զարթեցնէ քնած
 հոգիներին: Մատաղ լինիմ հայի հնչակին,
 երբ նա պահպանուած է մէկի մէջ, մեծ է
 նրա զօրութիւնը, մի օր էլ իւր սրբբա-
 զան զօրանշիւնով կ'աւետէ մեզ վաղձց
 ցանկալի վերադարթնումը թմբածներին...
 Իսկ դուք առանց հնչակի եթէ բերաննե-
 րովդ սուր էլ բռնէք, Աստուած վկայ, ի-
 վերջոյ անսւաղ կ'մեռնէք:

Ինքը իւր բերնով պիտ պատմէ քեզ
 Համշէօնցին այդ բոլորը, եթէ աչքէ անց-
 կացնէ այս տողերը:

Մի բան էլ ասեմ՝ այդ լաւ իմանաս,
 որ քանի այսպէս տգէտ դու մնաս, ինծ-

մէն այս կարգի շատ բան կ'իմանաս (թէ-
 կուզ մինչ երկինք գնաս-բարձրանաս):

Խօսի՛ր օտարի հետ օտարի լեզուով, սովո-
 րի՛ր, եթէ ձեռքէդ կուգայ, հարիւր լեզու,
 ամեն մէկէն հարիւր տեսակ կրտեսնես օ-
 գուտ, բայց աններելի մեղք կ'անես հոգուդ,
 եթէ քո հային հետ տանկերէն շարդես,
 վտահեմ որ հասկացար, քանի որ մարդ ես:
 Բայց թէ երբէք չ'հասկացար՝ ինչու՞մն
 է բանը,

Ականջ դիր որ լսես խօսքիս վերջաբա-
 նը: —

Ճաճկի լիզուով մ'օրհնիր հօրս գերեզմանը,
 Բայց թող անէծք թափէ այնտեղ հայ
 բարբառը!

է.

Դարձեալ շնորհակալութիւնն ձեր կին-
 արմատներին, որոնք պատւաստել են ձեր
 կեանքին մէջ հայկական ծիլեր. եթէ չը-
 լինէին ձեր կանայք, երեսներդ կ'ասեմ
 ահա, դուք վաղուց տանկացած կրլինէլք:

Ա. փսոս, սակայն, որ ձեր նազելի ճահիլները հեղհեղ կարծես մօրայէ կրծդեն մայրենի լեզուն և կարծես ձեր ատու պիտի վարակւին:

Գիտես որ (խօսքը մէջերս խօստովանանք մնայ) մի անգամ էլ ուրիշ կերպ ուղեցիր արդարանայ:

— Ես գրարառճա չօգտիմ հրներ, կամրնջնամ:

Սպասեղ էլ հօգիդ խալսել չես կարող, որովհետեւ «պօպակիդ լեզուն» այնքան անուշ, այնքան պատուական է, որ եթէ հազար հատ Օսմանցի կամ Ֆրէնկի լեզու տան ինձ, հաւատա՛ որ, Մալայի կամ Կատարուքսայի լեզւին հետ չեմ փոխեր ես: Ի՞նչ է եղեր ձեր լեզւին, փառք Աստուծոյ, եթէ շարունակ դորժածես, պիտի տեսնիս, որ շատ չ'անցած՝ միշտ բանող գութանիդ ձեռքին պէս պիտի սկսի պօպակիդ լեզուն էլ մաքրելի, սիրունանի, փայլելի...

Ի՞նչ, գուցէ դու կրկարծես, թէ ես շատ

«գրարառճա» սովորել եմ, կամ իմ ծրարնդավայր Բալուէն որ դուրս եկայ 9 տարի ասկէ առաջ, իմ լեզուն այնպէս էր ինչպէս այժմ է, — օ, ո՛չ, եթէ դու լրսես Բալուցոց բարբառը, ոչինչ չես հասկանար և ես Բալուի հարազատ զաւակն եմ, ծննդեանէս ի վեր նրա սուրբ կրծքին կառչած ու իմ արիւն-քրտինքով ձեռք բերած մէկ-երկու խօսքերով հազիւ թէ քեզ հասկանալի լեզուով կարողանայի խօսել հետդ 9 տարի առաջ... չեղհեղ աշխատելով, աշխատելով վերջապէս կարողացայ մի փոքր տանելի դարձնել իմ լեզուն... Միւսնոյն բանը կարող ես անել և դու — ուժ տալ ինքնօգնութեան և ընթերցանութեան և մի օր պիտի տեսնես, որ քո ջանքերը պսակւած են յաշողութեամբ, ու այնուհետեւ զժար չի լինիլ որոշ ընտրութեամբ ընթերցանութեան նիւթերի հետամուտ լինել...

Մի խօսքով, չ'կայ աշխարհուծա մի դրժարութիւն, որին յաղթել կարելի չ'լինի:

մանաւանդ որ մեր խօսքը կրվերաբերի հայ լեզւին, որը դու նորինորոյ չ'պէտք է սկսիս սովորել, այլ գիտես և կ'մնայ կովել, կամ քեզ պէս ասեմ, մի փոքր «գրաբարայնել»...

Իհարկէ, շատ էլ անհրաժեշտ չէ, որ դու անպայման մեր այսօրւան միակ օրաթերթ «Մշակն» ունենաս ի նկատի, եթէ դու էլ կրգտնես, որ «Մշակի 100 բառէն 50-ը չիհասկանալ՝ Քրանսերէն, գերմաներէն, անգլերէն, ռուսերէն, լատիներէն, պարսկերէն... երէն... երէն չգիտցող ընթերցողը»: Մտտ դժւար չի լինիր քեզ ծարել հայ հոգւով գրւածքներ, արևելեան և արևմտեան բարբառներով *), որոնք համահաւասար չափով եթէ սիրես ու ընտելանաս նրանց, մի բարի գործ կատարած կրլինիս:

Մէկ էլ թէ «կամընչնամ» կասես պապական հնչակն հնչեցնելու, որովհետև

*) Ես դիտմամբ կը դործածեմ միացեալ բարբառը. այդ առթիւ մի ուրիշ անգամ կը խօսինք քեզ հետ:

դա մի փոքր «կոպիտ» կրթւի եղեր մի քանի ռատրոպիկ աւագակների, որոնք զուրկ լինելով գէթ քո ունեցածի չափ բարոյական արժանիքներէ՝ քեզ էլ իրենց հետ փչացնելու կաշխատին...

Թող «ամընչնան» այն պարոնները, որոնք յանուն Սրբազան Գաղափարի կրմտնին քո գրպանը և կրգարտկեն ու առանց մտածելու քո զարգացման ու յառաջադիմութեան վրայ՝ կերթան քեզ նրման այլ բարեմիտների գրպանները թեթեւացնելու...

Թող «ամընչնան» այն սեահոգիները, որոնց դուք տէրտէր կանւանէք և որոնք նոյնպէս ձեզ կողոպտելէն չոկ ոչ մի պարտականութիւն այլևս չեն ճանչնար: Բատականութիւն այլևս չեն ճանչնար: «մէշոկները» ցորեւական է, որ նրանց «մէշոկները» ցորեւնով ու գրպանը դրամով ծանրաբեռնէք, նրանք կը մոռանան այլևս, որ «հովիւ» են ընտրւած...

Թող «ամընչնան» քո այն հայրենակիցները, որոնք քո արիւն-բրտինքով կա-

բողութեան աէր են դառել և այսօր հրէշալին տոկոսներով քեզ արիւնաքամ կը դարձնեն...

Թող «ամբնչնան»...

Բայց դու քո պապական հնչակի զիլ զիլ զօղանշիւնով գիտակցութեան պաշար ամբարելէ երբէք չ'պէտք է «ամբնչնաս». դա պատիւ է քեզ. դա քո պարտքըն է. այդ է, որ պէտք է փրկէ քեզ...

Վ Ե Ր Զ Ա Բ Ա Ն

Էլ ինչ ասեմ քեզ, Տ—ցի եղբայր, եթէ դու հայի կաթ ծծած ես, անշուշտ մի բան դուրս կըբերես իմ այսքան խօսածներէն, բայց եթէ միտքդ զրել ես ինքնագործի նման պապանձեցնել մայրական սուրբ հնչակը—այդ էլ քո գործն է, մեղքը վիզդ, որովհետև.

Պիլէնէ սիվրի-սինէք սազ արը,

Պիլմէյէնէ տափուլ-ղուռնայ տա աղ արը.

(Հասկացողին Համար մժեղն էրգիչ է, Զ'Հասկացողին—դհուլ զուրնան էլ քիչ է).

Մէկ բան էլ ասեմ, մեղքի մէջ չիմքնամ. ես այս տողերում դիտմամբ չիմտայ խորունկ փիլիսոփայութեանց մէջ, քանի որ դու չ'պէտք է հասկանայիր. ուստի և խօսեցայ քեզ ծանօթ առարկաներէն ու խելքիդ մօտիկ եղանակով, որպէսզի դու հաստատա գիտենաս, որ ես քո բարեքը կամեցող, քո հոգուն զուրբան եղող փոքրիկ աղբէրդ եմ:

Վաղը Բրիտանոսի ս. Յարութեան տօնըն է, ես վճռեցի օղիի և զինիի փոխարէն հիւրասիրել քեզ այս փոքրիկ զորբօղկով, որը և յարգանքով կընւիրեմ Տ—ցի Գաղթականներիդ:

15/28 Ապրիլ 1905

Ա Ն Ա Փ Ա.

ՀԵՂԻՆԱԿԻ ԱՇԽԱՏՈՒԹՒԻՒՆՆԵՐԸ

«Քիւրտ Պէկ» (Բ. տպագր.)	15	կող.
Սրածր (Բ. տպագր.)	25	»
Անաստուածները	40	»
Մերձէցում (Անուրջները)	20	»
Սև հարսանիք	8	»
Դաս (կրիտիկական անալիզ)	8	»
Քրդերը Տաճկաց-Հայաստանում	75	»
Հնչակ	10	»

Պ Ա Տ Ր Ա Ս Տ Ե Ն

Նաճարանի տէրը

Փաթմայ

Շէյխ Մահմուտ

Բանաստեղծութիւններ

Սուլթան Համիդի Գահ. տարեգարծը

«Ազգային գրադարան

NL0313334

27472

ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Ալիքների աղջիկը

Անիճեալ փառք, Պոտապենկոյի

Ալֆոնս Դոլէի Աքաչորդու մահը,

„ „ Բրերլինի պաշարուձը,

„ „ Կորնիլ-ամիի զաղտնիքը,

ԳԻՆԸ 10 ԿՈՊԵԿ

ԴԻՄԵԼ Կեղինակին՝ Анапа. М. Шводу.